

KULTURA I BIROKRACIJA

• DANILO PEJOVIĆ:

Organizatorima i inicijatorima Stražilovskog susreta valja izraziti svaku pohvalu što su inicirali otvoreni razgovor o aktualnim problemima jugoslovenske kultura. Premda sam ovdje pozvan samo kao gost, dopustite mi da se samo s nekoliko riječi osvrnem na jednu grupu problema za koju mi se čini da u ovom času treba naročito pažljivo razmatrati. Naime, moju pozornost privlači prva grupa problema u okviru naše teme: naša suvremena kulturna politika.

Dopustite mi stoga da kažem nekoliko reči na temu kultura i birokracija.

Ponajprije, nešto o samom pojmu kulture i kulturne politike. U nekim je materijalima izražena sumnja da je samo pojam kulturne politike protivurjedan, dubiozan, pa čak možda i neodrživ. Ne bih ulazio u polemiku s takvim shvaćanjima, ali bih pokušao da strože diferenciram neke pojmove, te da ih na taj način indirektno definiram. Možda ćemo na taj način otkloniti i neke nesporazume među nama i moći da „efikasnije komuniciramo“.

Opća je pretpostavka za razumijevanje svih do sad iznesenih teza o kulturnoj politici u tome da pojam kulturne politike nipošto nije istovetan s pojmom birokratizacije kulture. Čini mi se da je to utoliko važnije istaknuti ukoliko se birokratizacija prilagođava novoj situaciji i pokušava da slijedi oslobađanje stvaralačkih snaga socijalizma, naročito u kulturi. Birokrata nije samo funkcijer — funkcija, namine, stvara birokratu — nego isto tako i oportunist: on znađe da je nepopularno biti birokrata i stoga je sam prisiljen da se neprestano deklarativno i verbalno izjašnjava protiv birokratizma ne napuštajući svoju birokratsku funkciju. I on pokušava da bude kritičar birokracije, ali samo dokle dok on lično nije ugrožen. Ako dođe do toga da je demokracizacijom našega društva (ili rotacijom rukovodećih funkcija) ugrožen njegov položaj, klima mu se stolicca na kojoj sjedi, onda on u isti mah započinje drekom i panično zapamže, da je „ugrožena naša revolucija, revolucionarne tekovine u kulturi“, itd. (o prirodni birokracije pisao je u posljednje vreme veoma interesantno Ljuba Tadić u sarajevskom „Pregledu“).

Postavi li se pitanje što je to birokratizacija kulture, moramo odgovoriti da je to takva „kulturna politika“ koja kulturu obezbeđuje i unižava do „sektora“ s kojim se može manipulirati na isti način kao i teškom industrijom, kokošjom farmom ili socijalnim osiguranjem. Ali, bit kulture odupire se takvim „zahvatima“, bućni da je ona nešto čime se u osnovu ne da „rukovoditi“, što se uopće ne da voditi, a najmanje za ruku kao neko nedoraslo dete. Svaka je prava kultura punoljetna, autonomna i slobodna i premda ona može (a kadikad i mora) služiti i drugim ciljevima nego što su kulturni, ona ostaje nešto *samobitno, samosvojno vlastito*. Ona je neprestano i beskompromisno afirmiranje Humanoga — težnja čoveka da svoju sadašnjost oblikuje prema svojoj viziji budućnosti.

U dosadašnjoj diskusiji na ovom susretu čini mi se da je pojam kulture suviše suvo samo na umjetnost, ali u kulturu spada i prosvjeta, znanost, umjetnost i filozofija, pa prema tome podjednako „pučka“ i „elitna“ kultura. Opsegovno, dakle, to je veoma širok pojam. Ali, bez obzira kako mi poredali ova područja kulture i međusobno ih vrednovali, kultura nikada ne može biti samo sredstvo, ponajmanje samo sredstvo propagande, agitacije, mobilizacije, pedagogije i didaktike za neke ne-kulturne ciljeve, tj. ciljeve koji bi joj

se nametali iz neke druge sfere, ma kako oni bili „sveti“ i „uzvišeni“.

Naime, sama sobom kultura je najviši angažman čoveka za ono svjetludsko i općečovječansko što čovjeku tvori zavičaj na zemlji. Istodobno, ono Humano samo sobom angažira čoveka i poziva ga da bude ostvareno u svijetu, neprestano iznova potvrđivano svakom mišlju i činom. Odatle je jasno, da je ona implicitno kao kultura već i politički angažirana — premda to ostaje njezina sekundarna karakteristika — pa prema tome svaki zahtjev ili upozorenje da ona ne smije biti samo „neutralna“ i „treba da se angažira“ dolaze prekasno: oni naime traže od kulture da nešto čini što je ona već napravila.

Na drugoj strani, kao „oblast duha“ kultura se uvijek mora boriti za svoj opstanak kao ono Humano što je ugroženo Ne-humanim, jer ono Humano nije božjom promislju zagaranirano, nego ga čovjek mora izooriti i izvrgnut je u svojoj povijesti rizika da ono na kraju može i ne dospjeti. Stala pojam kulture i novo usvajanje — to je povijest kulture. I u tome je jedan značajki kontinuiteta prave kulture: ona je bojište čovjeka da izbori svoju bit, i tu borbenu prirodu kultura ne smije nikada zatajiti. Naša suvremena socijalistička kultura ne smije se toga odreći upravo zato što je ona jedini današnji baštenik cjelokupne kulture prošlosti, naše i svjetske.

Prema tome, ma koliko sociološke oznake kulture i njezinih epoha kao feudalne, građanske i id. i bile valjane za istraživački rad ili historijski pregled, one zapravo pretpostavljaju da imaju pred sobom i nešto jedinstveno, nadklasno i nadeopahno, suvremeno-bezvremeno: kultura ili nekultura, trećega nema.

Na ovom mjestu dakako nije nam do toga da spekulativno pokušamo svestrano odrediti stala pojam kulture i da govorimo o tome da li će ona biti „stvaralački nadmašena“ u besklasnom društvu kad svijet kao svijet postane kulturnan, itd. Stala nam je do bistrjenja nekih temeljnih pojmova, i ništa više.

O pravilnom razumijevanju pojma kulture ovisi i odgovor na drugo pitanje koje bi smo ovdje hteli postaviti: kakva jest i treba da bude naša kulturna politika?

Ponajprije, samo jedna napomena: kulturna je politika, aktivnost koju sprovodi i De Gaulleov ministar kulture i književnik André Malraux, koji je nedavno reformirao francuska kazališta. Ma što mi mislihi o njemu i degolizmu, takav rad ipak spada u kulturnu politiku. Naprotiv, intervencije Zdanova i Zdanovića kao npr. administrativna „kritika“ historije filozofije Aleksandrova, časopisa „Zvijezda“ (Zošenko i Ahmatova) i „Lenjograd“, opere Marđeljić „Veliko prijateljstvo“, „borba protiv buržoaskog kosmopolitizma“ itd. ne spadaju u kulturnu politiku, nego kulturnu policiju. Naši su birokrate (Zogović i drugi) u ono doba pokušale imitirati Zdanova, ali ne sreću njihova vladavina nije trajala predugo, premda se i danas susrećemo s recidivima takvih shvaćanja. U tome leži opasnost za našu suvremenu kulturu i zato smatram da je potrebno govoriti o birokratizmu u kulturi.

Bez pretenzije da dajem recepte, propise ili dogme o tome koje su zadaće naše kulturne politike, čini mi se da bi njezina perspektiva morala uzimati u obzir slijedeće momente:

1. Da oslobađa novo u kulturi i omogući slobodno kulturno stvaralaštvo bez administrativnog miješanja;

2. Da preuzme prošlo i oživi ga suvremenošću, tj. da kritički posreduje kulturnu baštinu;

3. Da naše nacionalne kulture uvijek sagledava kao dio evropske i svjetske kulture bez pauskog provincijalnog napuhavanja i bez kompleksa inferiornosti pred velikim narodima. Singularno u kulturi treba da preraste u partikularno i univerzalno. Možda na ovom mjestu nije na odmet reći, da svaka prava kultura mora tolerirati utjecaje sa strane ako sama hoće da bude dio svjetske kulture i pretendira na to da ona utječe na druge kulture. Pri tom valja imati na umu, da ima utjecaja sa zapada, ali i sa istoka: socijalistički realizam napr. nije niknuo u Centralnoj Bosni, nego je unesen izvana podjednako kao i apstraktno slikarstvo. Interesantno je međutim, da se o tim utjecajima u nas ne govori, dok Francuzi napr. nikada ne kritiziraju svoje apstraktiste, makar su apstraktno slikarstvo „izmislili“ Rusi, koji su se kasnije mahom opredijelili za oktobarsku revoluciju: Kandinsky, Malevič, Arhipenko itd.

Svaka prava kultura sposobna je da stvaralački apsorbira svaki utjecaj sa strane i kritički ga prevlada u duhu svoje nacionalne tradicije i u skladu sa svojom suvremenošću.

4. Naposljetku, naša se kulturna politika mora boriti protiv svakovrsne cenzure. Naime, naša je današnja cenzura u samim redakcijama, i u tome se krije velika opasnost: da kulturni stvaraoci sami ne kastriraju svoje stvaralaštvo pod pritiskom birokracije.

Ali kako se osloboditi birokratizma u kulturi?

Ponajprije tako da naše stvaralaštvo krene napred pod kritičkom: kultura svjesnim i stvaralačkim kulturnim snagama.

Birokrati će biti odstranjeni iz kulture samo onda ako se otresemo svakovrsnog instrumentalizma tj. shvaćanja da je kultura samo sredstvo za druge ciljeve. Takav je instrumentalizam najgori oblik nihilizma, jer on pretpostavlja da je kultura ništa, da je s njome ništa.

Tko su birokrati u kulturi?

Nisu to samo administratori i jalovi „stvaraoci“ koji popuju o tome“ kako bi trebalo stvarati“, a sami ne stvaraju ništa, nego su to u prvom redu dekretirani funkcioneri koji dekretom dolaze u kulturu i dekretima hoće da joj gospodare: upravljajući, koji nisu proizvođači kulture, a često ni „potrošači“.

Ovdje je bilo riječi i o ekonomsko-socijalnom položaju kulture. Mi bismo naš zahtjev formulirali kratko: stvaraoci kulture traže ravnopravnost s drugim proizvođačima i stoga smatraju da je i kultura zaslužila da ima *samoupravljanje*, a ne društveno upravljanje utoliko više što „društvo“ u tom upravljanju reprezentiraju isključivo institucije. Društveni položaj kulture u našoj zemlji danas zaostaje iza općeg razvika, i nije u skladu s dostignutim stupnjem razvika našeg socijalizma u drugim oblastima. Krajnje je vrijeme da se to stanje promeni, utoliko više što novi Ustav obećaje takvu promjenu i pruža osnovicu za takva očekivanja (Kulturno-prosvetno vijeće u predstavničkim organima). Danas više ne bismo smjeli tolerirati da urednici nekih vodećih listova

budu ljudi koji nikada nisu napisali uvodnika, da urednici časopisa budu ljudi koji nisu u stanju napisati članak, da izdavačkim kućama dirigiraju trgovci brašnom i kožom. Zar repertoar naših kazališta mogu krojiti ljudi koji sami nikada ne idu u teatar ili ga sastavljaju prema nekim „pedagoškim“ principima?

Dajući kulturi tobože milostivo „fondove“ birokrati poriču da je duhovni rad proizvodan, i kao birokrati propovijedaju prava „neposrednih proizvođača“ premda oni nikada nisu proizveli ma šta. Čini mi se da će se ekonomsko socijalni položaj kulture u nas promijeniti na bolje samo onda ako se odista napuste takva primitivna shvaćanja o proizvodnom radu.

Stvaralačka samoafirmacija komunista kulturnih stvaralaca u svojoj vlastitoj oblasti prvi je zadatak dana. Socijalističke i progresivne snage u kulturi i van njezine oblasti mogu time samo dobiti. Umjesto politikomesara i cenzora kulturni su stvaraoci u našem socijalizmu dovoljno zreli da sami vode svoju kulturnu politiku imajući u vidu njezinu relativnu autonomiju i respektirajući demokratski mehanizam institucija u cijelome društvu.

Na kraju, dopustite mi da nešto kažem o pojmu marksističke kritike kulture. Ako ona hoće da bude stvaralačka, onda mora na sebe preuzeti rizik i odgovornost djelovanja kulturnog medija pred socijalističkim javnim mišljenjem. Ona će se moći suprotstaviti birokratizmu samo ako se odrekne anonimnosti, zakulisnih dogovora i ako afirmira princip *javnosti* kritike: sve što je javno izrečeno ili napisano treba da bude i javno kritikovano.

Upravo zato što birokrata nema smjelošta da svoje stavove iznosi u javnosti, marksistički kritičar kulture mora imati moralne hrabrosti da ne samo privatno misli nego i javno iznosi i brani svoja gledišta. Tada će biti nemoguće da neki urednik bude administrativno smijenjen ili neki komad skinut s repertoara, ili neki film zabranjen. Umjesto administrativnih zahvata dovoljan razlog za takve poteze može biti samo javno izneseni argument. U sadržajnom pogledu pak takva kritika mora ispuniti slijedeće uvjete: ona treba da bude dobroinformisana, stručna, demokratska i idejna. Umjesto jalovih polemika i zlonamjernih obzela, naša suvremena kritika kulture mora poteci oružje razloga. Jedino će u tom slučaju biti respektirana u javnosti i moći odigrati ulogu oblikovanja javnog mišljenja i formiranja jednog boljeg ukusa kod publike, koji će biti u stanju da strože razlikuje kič od umjetnosti i nekulturu od kulture.

Svjesni smo toga da ni najbolja kulturna politika automatski ne može stvoriti kulturu, ali isto tako znamo da dobra kulturna politika i jedino ona može omogućiti organski razvitak i procvat jedne kulture. U tom smislu ona je i preduvjet naše suvremene kulture i njezina stvaralaštva. Omogućiti će da afirmiramo i prikažemo najbolje i najljepše što imamo u našem životu, kao i da prihvatimo sve takvo u svijetu. Bez lakirovke i kulturne laži, nasa će se stvaraoci moći uspješnije boriti za istinu kulture. Kako, kada i gdje će nastati i razvijati se takvo stvaralaštvo u nas, nije na meni da proročim. To će pokazati sami stvaraoci.

10-74627073

● GAJO PETROVIĆ:

Ja sam došao ovamo sa stopototnom odlukom da ništa ne govorim i da se ne miješam u diskusiju mladih o kulturi. Mi koji više nismo baš tako mladi možemo svojim učestvovanjem samo da pokvarimo diskusije mladih ili da u njih uvenemo nepotrebnom konzervativizmom ili mrtvilo.

Ali ova živa diskusija koja se razvila juče i danas obavezuje gotovo svakog učesnika da bar nešto kaže. Došlo je do izvjesne diferencijacije u gledištima i jasno su ispoljeni različiti pravci u kojima se ide i traži odgovor na osnovna postavljena pitanja.

Htio bih, dakle, da se na neki način jednostavno „izjasnim“. Hoću da kažem da se slažem s drugovima koji smatraju da pitanje kulturne politike, u smislu politike koja se vodi u kulturi, treba da bude stvar samih kulturnih stvaraoca. U tome se potpuno slažem s onim što je ministar pripre govorio dr Danilo Pejović.

Međutim, nabacio bih još jedno pitanje koje dosad nije bilo pokrenuto u diskusiji. Mislim, naime, da je čitava diskusija imala u neku ruku defanzivan karakter. Pret-

postavljalo se da političari ugrožavaju kulturu, a kulturni radnici treba da je brane, da se bore za svoju autonomiju i da izbere pravo samoupravljanje. Čini mi se da je to suviše jednostrano i jednostrano posmatranje odnosa između kulture i politike. Mislim da je i pravo i dužnost naših kulturnih radnika ne samo da se „miješaju“ u pitanja kulturne politike u smislu upravljanja kulturom, nego također da se zalažu da se naša politika u širem smislu te riječi učini što kulturnijom.

Ono što kod nas stvara probleme u kulturnoj politici nije samo angažovanje političara na području kulture, nego također i još više nekulturno angažovanje pojedinih nekulturnih političara. Zato je zadatak kulturnih radnika ne samo da se bore za ispravnu kulturnu politiku u oblasti kulture, nego također da se na jedinom općem planu angažuju za progresivan razvoj naše kulture i našeg društva, da se angažuju i u općim društvenim pitanjima koja nisu usko kulturna, i da se angažuju bez ikakvog kompleksa inferiornosti i bez bojazni od političara, s punom svijesću da su baš oni, kulturni radnici, ti koji treba da najviše pridonose kultiviranju čitavog našeg društvenog života.

● MILETA PAVLOV:

Slažem se sa svima koji su na ovom Susretu kritikovali ili izrazili mišljenje da treba kritikovati politiku kada ona znači otuđivanje od čovjeka, preobraćanje u silu nad ljudima. Bilo bi veoma štetno zatvarati oči pred pojavama takvog otuđivanja u raznim sferama našeg društvenog života. Ali, smatram da mi celokupna kultura, pogotovu ne sva nasleđena i ona koja nastaje u savremenom građanskom i birokratsko-etatištkom društvenom kontekstu, nije izraz i otelotvorenje humanosti ljudske zajednice kojoj težimo. Stoga je ispravno zauzeti stvarno plodno, marksističko stanovište — da i politiku, i kulturu, čitavu ekonomsku, socijalnu i duhovnu stvarnost moramo kritikovati, „revidirati, preoblikovati u skladu sa našim humanističkim ciljevima. Između ostalih, čini mi se da nam je na tu nužnost, i pored izvesnih kontradiktornosti, ubjedljivo ukazao drug Ketig u svom životu i inteligentnom izlaganju. Moja očekivanja da će drug Gajo Petrović, u svom istupanju nešto teorijski, a rezultatima i izgledima kritike kulture ostala su, na žalost, nezadovoljena...

● HRVOJE LISINSKI:

Postavio bih jedno pitanje koje je u bliskoj vezi sa izlaganjem druga Gaja Petrovića. Radi se o tome da kultura u svojoj celini sudjeluje u formiranju ljudskih stavova, ljudskih stanovišta i td. Ti stavovi, ta stanovišta jedan su nesumnjivo socijalni i politički faktor. To su činjenice koje odlučuju o tome kako će ljudi u nekim situacijama delovati, kako će se prema nekim sasvim konkretnim stvarima odnositi, bilo pozitivnim ili negativnim. Prema tim činjenicama politički faktor ne može nikada biti indiferentan, tj. ne može da u celosti propusti ljudima kulture da sami odlučuju kako će se kultura formirati. Politički faktor je imao veće aktivno odnose prema kulturnim delatnostima. Kad bi prestao da ga ima, prestao bi da bude politički faktor, jer bi ispostao jedno od osnovnih sredstava svoje akcije iz ruku. Kada bi kulturni radnici potpuno sami odlučivali na području kulture, predstavljajući da bi politički faktor trebalo da ima potpuno poverenje u njih i u njihovu društvenu i političku svest, a to je već stvar procesa, a ne dekreta.

o autonomizaciji kulture

● JOSIP SENTIJA:

Sinoć sam izrazio mišljenje da je kritika naše kulturne politike u stvari jedna forma kritike naše pozitivne politike. Ovo su neki drugi shvatili kao krajnje zaostreću kvalifikaciju. Oni očigledno ne žele da budu shvaćeni kao kritičari naše pozitivne politike. Po mome mišljenju, po srijedi je kod njih određena psihološka dispozicija jer ne žele da budu shvaćeni kao kritičari naše pozitivne politike, budući da taj posao, sasvim razumljivo, ni u nas ni u bilo kojoj sredini nije simpatična stvar. Međutim, ja i dalje smatram da je kritika naše kulturne politike i svakidašnje kulturno-političke prakse, koja se kritika ovdje vrši — samo jedan poseban vid kritičkog mišljenja o našoj stvarnosti i našem društveno-političkom sistemu. Ne vidim razloga da netko bude ogorčen na takvu kvalifikaciju. Jer nadam se, da ćemo se suglasiti, da je kritika pozitivne politike, pa i kulturne politike kao njenog posebnog vida, potrebna i neophodna. Isto tako smatram, da je naš politički sistem tako strukturiran da omogućuje u optimalnoj mjeri takvu kritiku politike i njenih protagonista. On postavlja jedan jedini uvjet: da ta kritika ne bude antisocijalistička. Mi sad možemo špekulirati, dopuštajući li ovaj sistem i nesocijalističku kritiku. Ali to bi nas daleko odvelo. Ono što je bitno jest, da se, prihvaćajući se kritičkog razmatranja pojava u našoj kulturi kao i u drugim društvenim sferama — u stvari služim pravima koji mi pruža ustav. Zato me čudi što može izazvati nekostriješnost ona moja sinoćnja opaska da se ovdje radi o kritici naše pozitivne politike preko kritike kulturne politike. Kao što sam rekao, drugo je pitanje o kvaliteti kritike, o njenom karakteru, njenom sudu i zaključku. S nekima od tih sudova izrazio sam neslaganje. Ovim prilikom mogu samo neslaganje potvrditi i proširiti i to u ovim tačkama:

Prvo, autonomizacija kulture: ovo je osnovni zahtjev, i već je i u ovoj diskusiji postao famozan. Smatram da ovaj zahtjev za autonomizacijom kulture, kojim je bila protkana mnoga diskusija, a posebno teze Veljka Rusa, smatram da je taj zahtjev ne samo staromodan i konzervativan, nego i nemoguća stvar sa stanovišta njegove realizacije. Jer kulturu izdvajati na apsolutan način ne bi se moglo ni svim silama državne politike kojoj se inače pripisuje dirigentski monopol. A ako pretpostavimo da je to ipak moguće, upitajmo se kako bi se ponakili protagonisti autonomizirane kulture? Kako bi dalje tekao njen razvoj? Nije, mislim, naročito teško predočiti da bi teko u znaku svoje vlastite, unutrašnje polarizacije snaga; teko bi i dalje uz napore i unutarnje sukobe. U kritici birokratskih faktora i njihova utjecaja na kulturni razvoj i kulturnu politiku ovdje se, međutim, potpuno zanemaruje taj aspekt stvari. Ispada kao da je birokratizam „pri-

vilegiji“ jedino tzv. čiste politike, a da su tzv. stvaraoci kulture i kulturnog medija od njega imuni i intaktni. Ako netko to tvrdi pruža zaista vjerodostojne argumente za vlastiti kulturni nivo.

Ako, dakle, pretpostavimo takvu apsolutnu autonomizaciju jedne socijalne sfere, kao što je kultura, ne bi bilo teško dokučiti, da bi u njoj vrlo brzo došlo do još jačih i zaostretnijih sukoba, baš na liniji sukobljavanja birokratskih i demokratskih snaga. Međutim, kažem, ovo predočenje, ova mogućnost takvog razvoja — to je samo jedna pretpostavka, jer, kažem, nije moguće realizirati zahtjev za krajnjom autonomizacijom kulture i kulturnog stvaralaštva.

Drugo, samoupravljanje kulture ili samoupravljanje u kulturi: ovaj zahtjev proizlazi iz prvog, a glasi: autonomizirana kultura treba da se sama organizira na principu samoupravljanja, bez ikakvog uplitanja politike i političkog faktora. Kultura sama, tj. kulturni stvaraoci treba da budu ujedno upravljači i suci. Kultura sama sebi da sudi, sama sebi da organizira i, u jednu riječ, da se razvija autohtono po principu spontaniteta.

Mi smo ovdje u nekoliko ovih materijala, koje smo dobili i u nekoliko teza, ovdje naštampanih i izgovorenih, vidjeli da zapravo ideja samoupravljanja kakva se za kulturu sugerira, dakačo za autonomiziranu kulturu — da ta veza o samoupravljanju kulture faktički znači potpuno odricanje prava na intervenciju društva i društvenih faktora na zbijvanju u kulturu, na njen razvoj, na sve ono što čini kulturnu politiku kulturnom politikom, i da se do kraja provede zahtjev da kulturnu politiku treba da vode isključivo kulturni radnici. Ispuštam sad pitanje: a koga sve smatrate kulturnim radnikom? Zadržimo se na samom zahtjevu.

U našem političkom sistemu proklamiran je princip samoupravljanja za svaku oblast društvene aktivnosti pa jednim dijelom čak i za političku aktivnost. Ideja samoupravljanja, onako kako je koncipirana u Programu SKJ i sankcionirana u Ustavu SFRJ — traži prije svega takvu organizaciju sistema samoupravljanja koja će omogućiti da u prvom redu dođu do izražaja volja i težnje onih koji rade u dotičnoj društvenoj oblasti, i da oni imaju odlučujuću riječ u razvoju dotične društvene sfere. Ali ova ideja i njena ustavna forma uopće ne isključuju pravo drugih, u stvari pravo društva, pravo društvene zajednice, koje je pravo određeno mjerom društvenog interesa u dotičnoj oblasti. To je mislim jedna prirodna stvar, koja proizlazi iz organizacije društva, a koja organizacija ne dopušta jednu takvu, kao što smo sinoć govorili, oštru demarkaciju između pojedinih društvenih oblasti, kakva se demarkacija ovdje faktički traži, a na temelju takve demarkacije i sistem samoupravljanja koji bi sam iz sebe izvukao snage i ideje i razvoj naprijed, iz izdvo-

jenih oblasti, bez nekog dodira i veze, organske ili mehaničke, s drugim socijalnim sferama. Naravno, da u takvoj organizaciji i takvom položaju kulture nema mjesta za bilo kakva prava društvene zajednice. Ali ovakav je način rezoniranja i argumentiranja ne samo naivan već i začudujući, osobito zbog toga jer se javlja kao glasno i bučno zalaganje za kulturu. A kako, pitam vas, ovo mišljenje možemo smatrati kulturnim mišljenjem, kad ono ne razlikuje dvije elementarne funkcije: naime, organizatornu, koordinativnu funkciju u kulturi i arbitražnu funkciju (u smislu estetske arbitraže)?!

Koje se to društvo lišilo organizatorne funkcije? Mnoge kritike, ovdje izgovorene i ispisane, uperene su upravo protiv te funkcije koju naše društvo, ili naš politički sistem ako hoćete, obavlja preko odgovarajućih organa — sekretarijata, odjela, direktora i drugih birokratskih faktora. Ali u pitanjima organiziranja i koordiniranja sistem je oduzeo mnoge atribucije vlasti birokratskom faktoru. Posebno je sad pitanje da li možda birokratski faktor uzurpira neka prava koja mu ne pripadaju? Uzurpacija je i u našem društvu i moguća i realna, na nizu tačaka javnog života. Ali onda to zahtijeva drugačiji način raspravljavanja.

Li su možda neki govornici mislili na funkciju estetske arbitraže? — Ali i tu prolaze kroz otvoren prostor, jer se politički faktor svečano odrekao ove funkcije (program SKJ). Istinu govoreći, u nas je on, strogo uzevši, službeno nikada nije ni imao, a pogotovo je nije monopolizirao, barem ne u razdoblju koje je nama u ovom času relevantno.

Svakako da naša razilaženja potječu i oтуда što ovdje kulturu nismo ni pokušali definirati, što nismo ni približno odredili što podrazumijevamo pod politikom, a što pod kulturnom politikom. Stalno govorimo o kulturi, o kulturi uopće, Kulturi Kao 'takvoj, daleko smo od pomisli o kulturi kao odnosu, odnosu između stvaraoaca i potrošača. Ova riječ možda nekome zvuči vulgarno, polit-ekonomski. Ali ja sam sa starom brechtovskom stanovištu: kada se podiže spomenik mudracu kao zahvalnost što nam je dao mudru priču, ne treba zaboraviti na znatizeljnog seljaka, koji je postavio mudraca da priču ispriča.

To je nužan, neminovni odnos, bez koga je bilo kakva egzistencija u oblasti kulture apsurdna, historijski nesaglediva, zapravo nemoguća. Mi se uvijek krećemo u nekom realnom prostoru, u nekim realnim povijesnim dimenzijama, pa stoga ne uvaziti obje strane ovog odnosa značilo bi u najbukvalnijem smislu voditi jednu apstraktnu politiku bez veze i s vremenom i s prostorom.

Završavajući, želim pružiti podršku nekim mišljenjima, koja su se na žalost više čula u kuloarima, nego u diskusiji. Drug Gajo Petrović izrazio je ovdje mišljenje, da je nama u kritici pozitivne po-

litike i kulturne politike neophodno potrebno da polazimo od činjenice da naša politika nije u izvjesnom aspektu kulturna, li nije dovoljno kulturna. Ja bih, parafrazirajući moga prijatelja Iku Babića rekao, da je to samo jedna strana stvari, samo jedna strana zalaganja. Jer potrebna nam je i kulturna politika i političnja kultura. Ovdje su mnoge snage upregnute da dokažu kako nam je potrebna depolitizacija kulture, jer da je ona suviše politična. Ja smatram da nam je potrebno upravo suprotno: maksimalna politizacija kao uvjet depolitizacije.

● PITANJE:

Zašto u materijalnoj proizvodnji samoupravljanje a u duhovnoj proizvodnji upravljanje?

● JOSIP SENTIJA:

Zašto mi pripisujete tvrdnju koju nisam izrekao? Ja nisam negirao da je u duhovnoj proizvodnji potrebno samoupravljanje. Upravo obrnuto. Uostalom, mislim da se razilazimo u osnovnim načelima i shvaćanju ideje samoupravljanja.

● DUŠAN MAKAVEJEV:

Mislim da mi Sentija nije odgovorio na molbu koju sam uputio u vezi s njegovom današnjom diskusijom.

● JOSIP SENTIJA:

Ja nisam namjerno htio odgovarati na vašu primjedbu, jer stvar koju ste iznijeli toliko je notorna (naime, da je i kulturni proizvođač kulturni protagonist faktora politike) da nije potrebna nikakva rasprava o tome.

● DUŠAN MAKAVEJEV:

Zašto mislite da svako treba da ima jednog malog policajca?

● JOSIP SENTIJA:

To što vi kažete spada u onu vrstu iskaza o kojima sam malo prije govorio, na ime spada u jednu individualnu psihološku dispoziciju, da se nekoga shvati na liniji na kojoj on nije. Ja to nisam tvrdio, nrema tome, vi to meni ne smijete pripisati. Zato ovo smatram insinacijom.

● MILAN MIRIĆ:

Znam za jedan slučaj u Hrvatskoj: u jednoj školi nametnuto se školskom odboru, čovjek koji nema veze sa prosvjetom a ko

16-74627897